

Rahapelihaittojen ehkäisy ja vähentäminen muuttuvassa rahapeliympäristössä: tuloksia ammattilaiskyselyistä

PÄÄLÖYDÖKSET

- Verkkorahapeliin saatavuus ja mainonta aiheuttavat huolta rahapelihaittojen ehkäisyn ja hoidon ammattilaisissa.
- Verkossa rahapelaamisen yleistyessä verkkorahapelaamisesta aiheutuvat ongelmat korostuvat ammattilaisten työssä. Internetin rahapeliin nopea tahti yhdistettynä helposti saataviin kulutusluottoihin aiheuttaa nopeaa ja syvää velkaantumista.
- Nuoret aikuiset ovat monella tapaa rahapeliongelman riskiryhmässä.
- Rahapeliongelma voi vaikeuttaa ennestään tilanteita, joissa koronavirusepidemian ja muuttuneen maailmanpoliittisen tilanteen myötä epävarmuus on lisääntynyt, talous on tiukoilla tai yksinäisyys lisääntynyt: vastaajat tunnistavat rahapelihaittojen polarisoitumista ja erilaisten haasteiden kasautumista tietyille väestönryhmille.
- Pelaamisen häpeä ja stigma vaikeuttavat edelleen hoitoon hakeutumista, vaikka myös parannusta tilanteeseen on tullut.
- Haittoja voidaan tehokkaimmin ehkäistä toimivalla sääntely- ja rajoituskokonaisuudella, joka huomioi rahapelaamisen uudet muodot ja mainostamisen moninaiset tavat sekä fyysisissä tiloissa että verkkoympäristöissä.

Tämän julkaisun tarkoituksena on kuvata rahapelihaittojen parissa työtä tekevien asiantuntijoiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, millaisia piirteitä haitalliseen rahapelaamiseen Suomessa tällä hetkellä kytkeytyy, miten rahapelihaittojen ehkäisy toteutuu, ja miten muutoksessa oleva rahapelijärjestelmä voi parhaiten vastata rahapelihaittojen ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteisiin. Lisäksi tulokset kertovat rahapelihaittoja ehkäisevän työn ja tuen ja hoidon palvelujärjestelmän ajantasaisesta tilannekuvasta, sekä rahapelihaittojen ehkäisyyn ja hoitoon liittyvistä kehittämistarpeista.

Suomen rahapelijärjestelmä on muutoksessa. Petteri Orpon hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus uudistaa Suomen rahapelijärjestelmää avaten sitä lisenssimallilla kilpailulle viimeistään vuoden 2026 alussa. Lisenssijärjestelmän piiriin kuuluisivat lähtökohtaisesti online-kasinopelit ja online-vedonlyönti. Uudistuksen tavoitteena on hallitusohjelman mukaan ehkäistä ja vähentää pelaamisesta aiheutuvia haittoja sekä parantaa rahapelijärjestelmän kanavointiastetta (Vahva ja välittävä Suomi, 2023). Käytännössä kanavointiasteen parantaminen voi tarkoittaa toimia, joilla ohjataan rahapelaamista toimiluvan hankkineiden yhtiöiden pelisivuille esimerkiksi markkinoinnin avulla (esim. Selkee ym., 2022). Hallitusohjelmassa todetaan, että rahapelihaittojen ehkäisemiseen varmistetaan riittävät resurssit julkisella sektorilla ja järjestösektorilla. Lisäksi ylivelkaantumiseen ja rahapelihaittoihin halutaan hallitusohjelman mukaan puuttua varhaisessa vaiheessa, ja varmistaa hoidon saatavuus rahapeliongelmaan. (Vahva ja välittävä Suomi, 2023.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti keväällä 2022 ja 2023 kyselyt rahapelihaittoja työssään kohtaaville ammattilaisille. Kyselyt kohdennettiin rahapelihaittojen ehkäisystä vastaaville ammattilaisille sekä rahapeliongelman tuen ja hoidon työntekijöille eri puolilla maata. Kyselyiden tavoitteena oli selvittää rahapelihaittoihin liittyvä ajankohtainen tilanne ja palvelujen järjestämisen tila, sekä saada näkyviin rahapeli-ilmiön kehityksen heikkoja signaaleja ja työntekijöiden mahdollisia viimeaikaisia huolenaiheita. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vastuulla on kerätä ja tutkia rahapelihaittoihin liittyviä ajankohtaisia ilmiöitä sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta. (Arpajaislaki 23.11.2001/1047, §52.)

Saimme kyselyihin vuosina 2022 ja 2023 yhteensä 92 vastausta. Näistä tuen ja hoidon ammattilaisille suunnattujen kyselyiden yhteenlaskettu vastausmäärä oli 45 ja ehkäisevää työtä tekevien kyselyiden vastausmäärä oli 47. Osa vastaajista vastasi molempiin kyselyihin molempina vuosina, eli kyse ei ole 92 eri vastaajasta. Sekä ehkäisyn että hoidon ja tuen kyselyissä kysyttiin samoista teemoista kysymyksiä, mutta hieman erilaisilla painotuksilla.

Aineistoa analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä, jonka avulla aineistosta etsittiin kategorioita ja temaattisia kokonaisuuksia. Analyysissä ei pääasiassa eritelty eri vuosien ja eri kyselyjen vastauksia. Vastaukset olivat monin paikoin samansuuntaisia toistensa kanssa, ja tässä raportoidaan aineistossa korostuvat suuret teemakokonaisuudet. ”Vastaajat” tässä julkaisussa viittaa kaikkiin kahtena eri vuonna vastanneisiin, ellei vastausvuotta ole erikseen eritelty. Kuvioissa esitetään kuvailevia jakaumia numeerisista kysymyksistä. Vastaajamäärän suppeuden vuoksi tulosten tilastollisia eroja ei kuitenkaan testata, ja kuvioiden tuloksia tuleekin tulkita suuntaa antavina.

Julkaisussa esitetään ensin kyselyiden tulokset, ja julkaisun lopussa on kuvattu yleisesti viimeaikaista Suomen rahapeliympäristön, ehkäisevän työn sekä tuen ja hoidon palvelujärjestelmän kehitystä.

Maria Heiskanen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Nina Karlsson

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Niko Nesterinen

Itä-Suomen yliopisto

Heidi Latvala-White

Mannerheimin Lastensuojeluliiton
Varsinais-Suomen piiri

Näin tutkimus tehtiin:

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti sekä keväällä 2022 että keväällä 2023 kaksi verkkokyselyä. Toinen oli suunnattu rahapelihaittojen ehkäisystä vastaaville ammattilaisille ja toinen rahapeliongelman hoitoa ja tukea toteuttaville ammattilaisille.

Kyselyihin saatiin osallistujia tiedotamalla kyselyistä rahapelihaittojen ehkäisyn sekä hoidon ja tuen ammattilaisia tavoittavissa uutiskirjeissä ja verkostoissa. Kyselyt lähetettiin henkilöille, jotka olivat ilmoittaneet kiinnostuksensa vastata niihin. Kyselyjä kutsuttiin aluksi paneelikyselyiksi sillä ajatuksella, että samat henkilöt vastaisivat samoihin kysymyksiin eri vuosina. Tässä julkaisussa viitataan kuitenkin vain kyselyihin, koska vastaajien vaihtuvuus toisena kyselyvuotena ensimmäiseen verrattuna oli suurta. Kyselyjen rakenne kahtena eri vuonna oli tästä huolimatta samankaltainen.

Kyselyissä kysyttiin vastaajien ajankohdaisia havaintoja rahapelihaittojen ilmenemisestä oman työn kokemusten perusteella. Lisäksi kysyttiin esimerkiksi huolta aiheuttaneista tilanteista, sekä ehkäisevän työn ja tuen ja hoidon järjestämisen tilanteesta.

Saimme kyselyihin vuosina 2022 ja 2023 yhteensä 92 vastausta. Tuen ja hoidon kyselyn molempien vuosien yhteenlaskettu vastausmäärä oli 45 ja ehkäisevää työtä tekevien kyselyn 47 vastausta. Kyselyihin oli mahdollista vastata anonyymisti tai omalla nimellä.

Vastaajista noin puolet työskenteli asiantuntijatehtävissä (esim. ehkäisevän päihdetyön parissa), kolmasosa asiakastyöntekijöinä (esim. rahapeliongelmaan erikoistuneet palvelut, päihde- ja riippuvuuspalvelut tai talous- ja velkaneevonta) ja loput esimerkiksi johtavassa asemassa. Vuoden 2022 kyselyssä hoidon ja tuen vastaajaprofiili painottui enemmän asiakastyöntekijöihin, kun vuonna 2023 vastaajissa oli enemmän asiantuntijatehtävissä työskenteleviä.

Aineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä kokoamalla vastauksista temaattisia kokonaisuuksia. Numeerisista kysymyksistä esitetään kuvailevia jakaumia.

Kyselyiden tulokset

Vuosien 2022 ja 2023 rahapelihaittoja työssään kohtaaville ehkäisevän työn sekä rahapeliongelman tuen ja hoidon ammattilaisille tehtyjen kyselyjen perusteella rahapelihaittoissa on Suomessa tapahtunut ja tapahtumassa kolme laajempaa kehityskulkua, jotka ovat osittain toistensa kanssa päällekkäisiä: digitalisaatio, erilaisten sosiaalisten ja hyvinvointiin liittyvien ongelmien kasautuminen sekä huoli nuorista aikuisista. Tässä osiossa tarkastellaan lähemmin näitä kolmea kehityskulkua. Lisäksi esitetään kyselyihin vastanneiden ammattilaisten näkemyksiä rahapelihaittojen ehkäisystä rahapelijärjestelmämuutosten keskellä, sekä ehkäisevän työn ja palvelujen kehityskohteita.

Digitalisoituminen muuttaa rahapelaamista

Suurin muutos rahapelaamisessa viime vuosina on rahapelihaittoja työssään kohtaavien vastaajien mukaan ollut rahapelien ja niihin liittyvien toimintojen digitalisoituminen. Vastaajien mukaan verkkorahapelaaminen sekä valtio-omisteisen Veikkaus Oy:n peleissä että yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisilla pelisivustoilla on yleistä, kun taas perinteisen kivijalkapelaamisen, kuten rahapeliautomaattien pelaamisen arvioidaan vähentyneen merkittävästi. Tähän oli vaikuttanut vastaajien arvion mukaan yleisesti kulutuksen siirtyminen verkkoon sekä koronapandemian aiheuttamat ajoittaiset rajoitukset pelien tarjontaan. Lisäksi uusimman arpajaislain tuomat toimet, kuten pakollinen tunnistautuminen ja pelaajalle annettu mahdollisuus asettaa aikaisempaa helpommin peliestoja, olivat vastaajien kokemusten mukaan vähentäneet pelaamista erityisesti rahapeliautomaateilla.

Entistä enemmän verkkoympäristöihin siirtyvä rahapelaaminen muuttaa vastaajien mukaan sekä pelaamisen muotoa että sen luonnetta. Verkossa pelattavien pelien kasvava tarjonta mahdollistaa laajemman rahapelien kirjon sekä pelaamisen erilaisilla digitaalisilla alustoilla. Verkossa pelattavat rahapelit ovat vaivattomasti saatavilla ja niitä voi pelata missä tahansa, vuorokauden ympäri, niin mobiililaitteilla kuin tietokoneilla.

Verkossa tarjottavien rahapelien nopeampi tahti ja pelien ympärivuorokautinen helppo saavutettavuus yhdistettynä helposti ja nopeasti saataviin kulutusluottoihin aiheuttaa vastaajien havaintojen mukaan entistä nopeammin syvää velkaantumista. Tilanteet pääsevät yhä helpommin eskaloitumaan vaikeiksi.

”Ulkomaisten kasinoiden osuus tuntuu [asiakkaiden ongelmassa] kasvavan ja tilanne on, huonompaan suuntaan ollaan menossa. Velkasummat ja asiakkaiden tilanteet ovat haastavampia.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

Merkittävää huolta osana pelaamisen digitalisaatiota herättää moninaistunut ja monesti aggressiivisesti toteutettu rahapelimainonta useilla erilaisilla alustoilla, kuten verkossa pelattavien digipelien yhteydessä, sosiaalisen median alustoilla, suoramainontana ja laajasti internetissä eri verkkosivuilla. Verkossa tapahtuvaa yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisten pelisivustojen ja nettikasinoitten mainontaa pidettiin paitsi ongelmallisena myös vaikeasti hallittavana ilmiönä, josta kärsivät erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat väestöryhmät, kuten alaikäiset tai henkilöt, joilla on mielenterveyden ongelmia sekä erilaisia riippuvuuksia.

Sen lisäksi, että rahapelit ovat enenevässä määrin siirtyneet verkkoympäristöihin, on rahapelaamisen elementtejä lisätty myös digitaalisten viihdepelien (digipelien) sisälle. Esimerkiksi näiden pelien maksulliset lisäosat, kuten yllätyslaatikot (*loot box*), vedonlyönti pelien sisäisillä tuotteilla (esim. *skin betting*) tai ilmaiseksi aloitettavat, mutta mahdollisesti pelien sisäisiä maksuja sisältävät *free to play*-pelit ovat rahapelihaittojen tuen ja hoidon sekä ehkäisevän työn työntekijöiden asiakkaiden arjessa esille tulevia pelaamiseen liittyviä verrattain uusia ilmiöitä, joiden yhteyteen kytkeytyy myös haittoja. Digipelien maksullisiin lisäosiin, esimerkiksi yllätyslaatikkoihin, liittyy usein myös rahapelaamisen kaltaisia piirteitä.

Pelaamisen uusien muotojen lisäksi digipelaamisen ja verkossa pelattavien rahapelien yhteyteen kytkeytyy myös monimuotoista sosiaalista toimintaa kuten pelaamisen katsomista sosiaalisen median tai suoratoistopalveluiden välityksellä, pelaamisesta keskustelemista sekä raha- ja digipelien markkinointia vaikuttajamarkkinoinnin keinoin esimerkiksi sosiaalisen median kanavissa. Digipelien sisältämien rahapelaamiseen verrattavien elementtien lisäksi myös kaupankäynti kryptovaluutalla, niin sanottu kryptotreidaaminen ja siihen

liittyvät mahdolliset haitat, kuten nopea velkaantuminen tai riippuvuuden kehittyminen herättävät huolta kyselyihin osallistuneiden keskuudessa.

”Rahapelaajien youtube-videot/stream-lähettykset ovat monelle asiakkaalle olleet yllyke rahapelaamiseen.” Ehkäisevän työn kysely, 2023

Vastaajien arvion mukaan ihmiset uskovat aiempaa yleisemmin siihen, että toimeentulon hankkiminen tai jopa nopea rikastuminen rahapelaamisen tai digipeleihin kytkeytyvien rahapelimäisten elementtien avulla on mahdollista.

Verkossa tapahtuvan raha- ja digipelaamisen hämärtyvien rajojen vuoksi on verkkoympäristöissä vaikeaa estää alaikäisten altistumista rahapelaamiselle tai sen kaltaiselle toiminnalle tai rahapelimainonnalle. Verkossa on myös rahapelaamisen kaltaisia pelejä, esimerkiksi sosiaalisia kasinoja, jotka muistuttavat oikeita kasinoja, mutta joissa ei kuitenkaan pelata oikeasta rahasta. Sosiaaliset kasinot saattavat opettaa alaikäisiä rahapelaamisen loogiikkaan sekä herättää kiinnostusta rahapelaamista kohtaan.

Vaikeat vuodet ja kasautuvat rahapelihaitat

Rahapelaamisen siirtymisellä verkkoon ja ilmiön digitalisoitumisella laajemmin on kyselyvastausten perusteella selkeä linkki myös talous- ja velkaongelmiin, mikä aiheutti huolta vastaajien parissa. Koronapandemian, Ukrainan sodan ja korkojen nousun vaikutus näkyi rahapelihaittoja kokevien arjessa. Niistä johtuvat taloudelliset haasteet, kuten lomautukset, työtuntien vähentämiset, irtisanomiset tai elinkustannusten nousu olivat joissakin tapauksissa vaikeuttaneet tai jopa romahduttaneet palvelukojen takia jo valmiiksi kireään taloudellisen tilanteen. Ylivelkaantumiseen tai muuten vaikeaan taloustilanteeseen on voitu myös hakea nopeaa ratkaisua rahapeleistä, jolloin vähäisetkin jäljellä olevat rahat ovat kuluneet pelaamiseen.

Vastaajat tunnistivat, kuinka rahapelaamisesta johtuva ylivelkaantuminen ja vaikea taloudellinen tilanne kuormittavat pelaajan itsensä lisäksi myös lukuisia läheisiä. Erityistä huolta herättivät tilanteet lapsiperheissä, joissa yhdellä tai molemmilla vanhemmilla esiintyi ongelmallista rahapelaamista. Osa vastaajista kuvasi, kuinka rahapelaamisesta aiheutuva velkaantuminen voi vakavimmillaan johtaa rikoksiin, kuten kavalluksiin. Lisäksi tunnistettiin, että vakaviin rahapeliongelmiin liittyy myös kohonnut itsemurhariski.

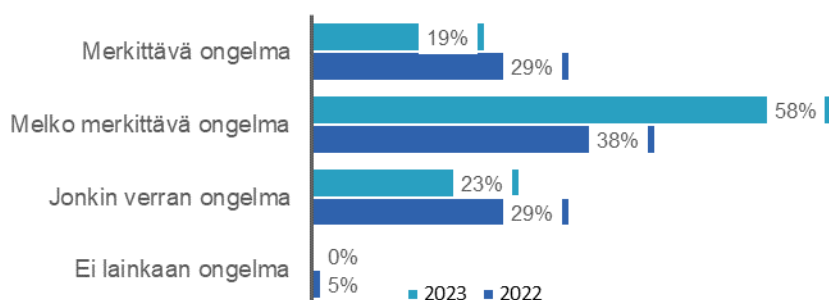
Monet yhtäaikaiset ongelmat ja hyvinvointi- ja terveyserojen entistä voimakkaampi polarisoituminen nostettiin useissa vastauksissa erityiseksi huolta aiheuttavaksi ilmiöksi. Rahapelaamisen ongelmien kietoutuminen haasteisiin muilla elämänalueilla, kuten mielenterveyden haasteisiin, sosiaalisten suhteiden ja perhe-elämän haasteisiin, talousongelmiin, muihin riippuvuuksiin tai asunnottomuuteen on yleistä. Kun rahapelaamisen ongelmat syntyvät ja kietoutuvat yhteen muiden haasteiden kanssa, tarvitaan myös monipuolisempia palveluita. Esimerkiksi asunnon menettämisen uhka tai konkretisoitunut asunnottomuus tulevat vastausten perusteella säännöllisesti esiin rahapeliongelmia kokevien tilanteissa.

”Ongelmat polarisoituvat. On iso joukko ihmisiä, joille ei aiheudu mitään huolta tai ongelmaa, mutta sitten on pieni joukko, jolle monet päihde- ja peliongelmat kasautuvat. Tärkeää olisi siis ottaa puheeksi ja tunnistaa ongelmat mieluummin varhain kuin myöhään ja tarjota apua.” Ehkäisevän työn kysely, 2022

Rahapeliongelma voi monesti olla yksi ongelmallisen tilanteen juurisyistä, jonka selvittäminen on ensisijainen askel myös siitä seuranneiden ongelmien ratkaisemiseen. Joissain tilanteissa ongelmallinen rahapelaaminen voi olla puolestaan oire muusta pahoinvoinnista. Erityisen haastavana tuen ja hoidon ammattilaiset kokivat tilanteet, joissa rahapeliongelma ja mielenterveysongelmat esiintyvät rinnakkain. Myös pelitapojen muutos digitaalisiin, nopeampitahtisiin peleihin, ja entistä nopeampi velkaantuminen entistä suuremmilla summilla aiheuttaa lisääntyvää riskiä vakavampiin psyykkisiin oireisiin.

Ehkäisevän työn kyselyissä 2022 ja 2023 kysyttiin, millaisena yhteiskunnallisena ongelmana vastaajat rahapelaamista pitivät (kuvio 1). Merkittävänä ongelmana rahapelaamista pitävien osuus oli pienempi vuonna 2023, mutta melko merkittävänä ongelmana

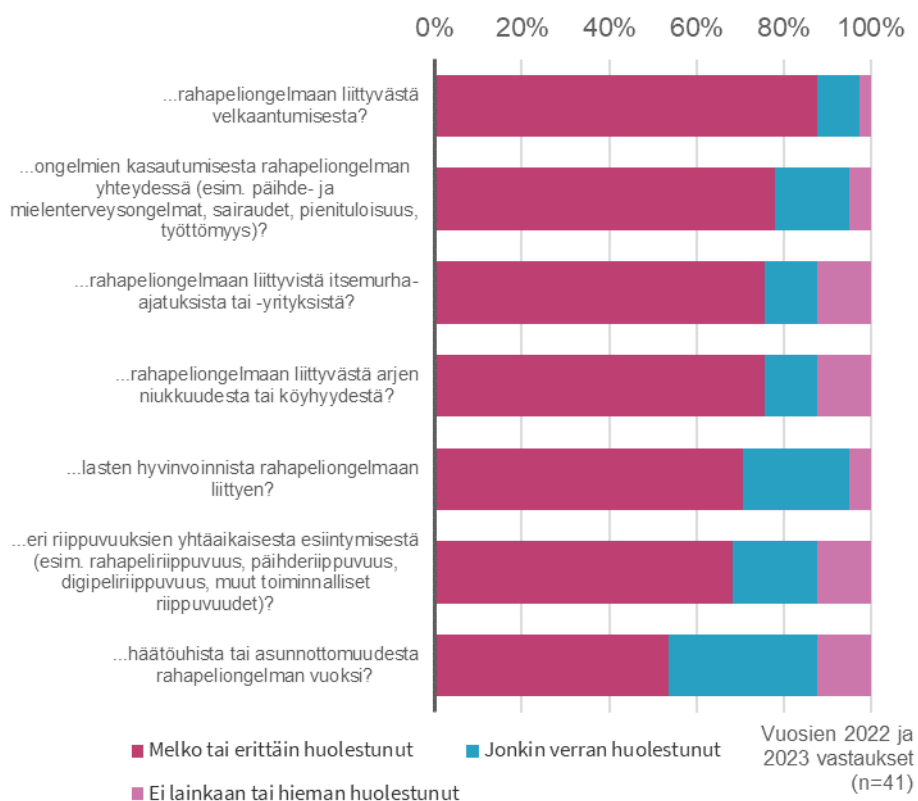
rahapelaamista pitäneiden osuus oli selvästi kasvanut vuodesta 2022 vuoteen 2023. Tietoisuus rahapelaamisen aiheuttamista ongelmista näyttää siis hieman lisääntyneen.

Kuvio 1. Vastaukset kysymykseen ”minkälainen yhteiskunnallinen ongelma rahapelaaminen on mielestäsi tällä hetkellä” ehkäisevän työn kyselystä vuosina 2022 (n=21) ja 2023 (n=26).

Kysyimme hoidon ja tuen kyselyn vastaajilta asteikolla yhdestä viiteen, kuinka huolestuneita he olivat rahapeliongelmaan liittyvistä eri ilmiöistä. Kuviossa 2 on esitetty hoidon ja tuen kyselystä yhteenlasketut osuudet vuosien 2022 ja 2023 vastauksista (n=41). Huomattavan suuri osa vastaajista piti kaikkia listattuja asioita melko tai erittäin huolestuttavina: kaikki listan ilmiöt ovat erittäin vakavia rahapeliongelman seurauksia, ja yli puolet vastaajista oli näistä jokaisesta melko tai erittäin huolestunut. Eniten melko tai erittäin huolestuneita vastaajat olivat rahapeliongelmaan liittyvästä velkaantumisesta (88 %) ja ongelmien kasautumisesta (78 %).

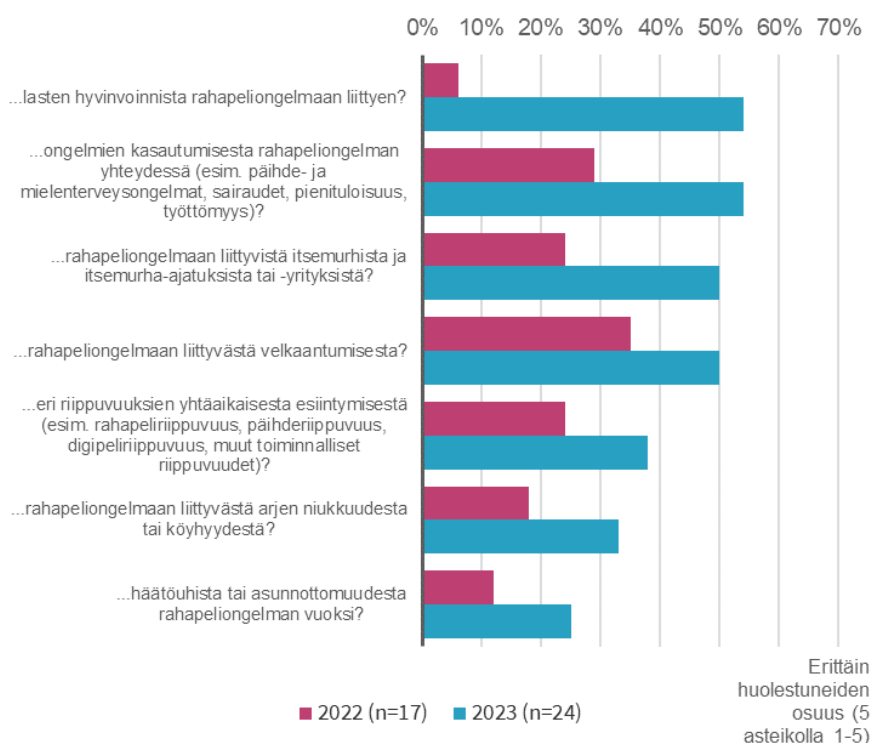
Kuinka huolestunut olet tällä hetkellä (2022 ja 2023)...

Kuvio 2. Rahapeliongelmaan liittyvistä haitoista huolestuneiden hoidon ja tuenöntekijöiden osuudet vuosina 2022 ja 2023.

Kuviossa 3 esitetään erittäin huolestuneiden osuudet vuosina 2022 (n=17) ja 2023 (n=24) hoidon ja tuen kyselyyn vastanneiden osalta (vastanneet 5 asteikolla 1–5). Suurin muutos on tapahtunut huolesta lasten hyvinvoinnista, ongelmien kasautumisesta ja itsemurhasta. Kaiken kaikkiaan vastaajat vuonna 2023 olivat vastanneet useammin ”erittäin huolestunut” kaikkiin kohtiin kuin vastaajat vuonna 2022. Kysymyksen tarkoituksena on etsiä heikkoja signaaleja laadullisten vastausten rinnalla siitä, millaisiin asioihin rahapelihaittojen ehkäisyssä ja vähentämisessä on panostettava.

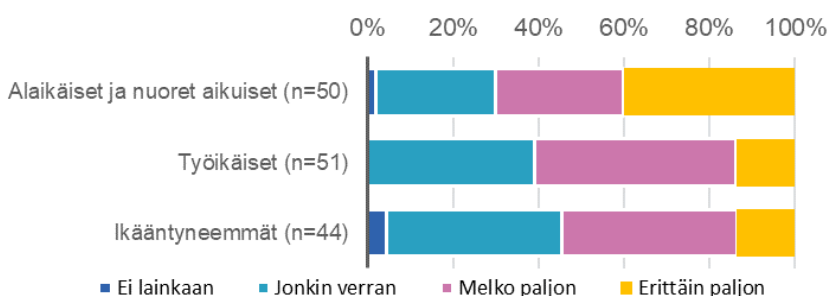
Kuinka huolestunut olet tällä hetkellä...

Kuvio 3. Erittäin huolestuneiden tuen ja hoidon työntekijöiden osuudet vuosina 2022 ja 2023.

Nuoret aikuiset riskiryhmässä

Ehkäisevän työn ammatilaisilta kysyttiin heidän näkemyksiään siitä, kuinka huolissaan he ovat eri väestöryhmien rahapelaamisesta, ja kahden eri vuoden vastaukset yhdistettiin (kuvio 4). Alaikäisten ja nuorten aikuisten rahapelaamisesta oltiin selvästi enemmän huolissaan kuin työikäisten tai ikääntyneempien pelaamisesta. Vastaajista 40 prosenttia (n=50) oli erittäin huolissaan nuorten pelaamisesta, kun vastaavat osuudet työikäisten ja ikääntyneempien kohdalla olivat noin 15 prosenttia.

Kuvio 4. Ehkäisevän työn kyselyissä 2022 ja 2023 eri ikäryhmien rahapelaamisesta huolestuneiden osuudet.

Erityisesti noin 18–25-vuotiaat nuoret aikuiset nostettiin vastauksissa yhdeksi merkittäväksi riskiryhmäksi. Tähän yhdistettiin esimerkiksi kuluttamisen korostuminen yhteiskunnassa, ja virheelliset uskomukset siitä, että rahapelaamisesta olisi mahdollista saada helposti rahaa. Myös esimerkiksi nuoren mahdollinen urheilutausta yhdistettiin vastauksissa rahapelaamiseen. Osa vastaajista arvioi, että nuorilla, joilla on neuropsykiatrisia oireita, voi olla alttiutta rahapelihaitoille. Nuorten kohdalla verkossa tapahtuva rahapelaaminen, digi- ja rahapelaamisen yhteen kietoutuminen sekä rahapelaamisen vaikuttajamarkkinointi näkyvät osana syntyneitä rahapeliongelmia. Pelit ovat jokaisen puhelimesta helposti saatavilla.

”Nuoret aikuiset on isohko ryhmä meidän palveluissa (pelaaminen alkanut heti täysikäisyyden jälkeen ja syviin ongelmiin ajaututaan hyvin nopeasti). Moni kertoo, että on altistunut rahapeleille jo alaikäisenä esimerkiksi some-vaikuttajien kautta.” Ehkäisevän työn kysely, 2023

Vastaajien mukaan joissain tapauksissa pelaaminen nettikasinoilla ja pikavippien ottaminen ovat käynnistyneet ja aiheuttaneet ongelmia heti nuoren saavuttaessa täysi-ikäisyyden. Varhaisessa vaiheessa elämää nopeasti eskaloituvat rahapelihaitat ja korkeakorkoisten kulutusluottojen nopeasti kasvavat velat voivat vaikuttaa ihmiseen merkittävästi vuosien, jopa vuosikymmenten ajan. Vastaajien näkemyksen mukaan nuorten aikuisten taloustaidot ovat kaiken kaikkiaan heikentynyt, ja tähän kytkeytyvät myös rahapelaamisen riskit.

Tehokas haittojen ehkäisy muuttuvassa rahapelijärjestelmässä

Vastaajilta tiedusteltiin, millaiset rahapelaamisen sääntelykeinot he kokevat toimivimmiksi Suomessa. Keskeinen huomio vastauksissa oli, että rahapelaamisen sääntelyä ei ole tarkoituksenmukaisinta lähestyä yksittäisen sääntelykeinoon tai rajoituksen kautta, vaan tulisi pyrkiä hahmottamaan sääntelykeinojen ja rajoitusten kokonaisuus, joka tehokkaasti ehkäisee rahapelihaittoja kunkin rahapelijärjestelmän puitteissa. Rahapelien saatavuuden rajoittaminen sekä mainonnan sääntelyn kiristäminen nähtiin tärkeimpinä keinoina ehkäistä rahapelihaittoja yhteiskunnassamme.

Entistä enemmän verkkoon siirtyvä rahapelaaminen, rahapelaamisen ja digipelaamisen rajapintojen hälvemisen myötä yleistyvät uudenlaiset pelaamisen muodot sekä näiden myötä muuttuva pelikulttuuri yhdessä rahapelijärjestelmän ja rahapelihaittojen ehkäisy-, hoito- ja tukipalvelujärjestelmän muutosten kanssa asettavat rahapelihaittojen ennaltaehkäisyn ja tuen ja hoidon parissa työskentelevät ammattilaiset sekä kotimaisen rahapelaamisen kentän murrostilaan. Tässä murrostilassa navigoiminen herättää vastaajissa huolta ja epävarmuutta, mutta myös toiveita muutoksesta kohti ennaltaehkäisevämpää ja vaikuttavampaa rahapelihaittoja vähentävää työtä. Rahapelaamisen tapojen ja luonteen kehittämisen perässä pysyminen vaatii eri toimijatahojen välistä yhteistyötä, aktiivista tiedon välittämistä ja jalkauttamista sekä uutta todennettua tietoa uusista ilmiöistä ja niiden vaikutuksista.

Rahapelaamisesta irti pyrkivällä voi olla nykytilanteessa hyvin haastavaa saada esimerkiksi kaikkia pelitilejä suljettua ja suoramainontaa hillittyä. Lisäksi tarjolla olevien pelaamisen hallinnan välineiden löydettävyyttä ja käytettävyyttä olisi tarpeen kehittää, etenkin siten, että huomioidaan nuoret aikuiset pelaajat:

”Viimeisen vuoden aikana olen kohdannut suhteessa enemmän (ehkä satumalta) nuoria, joiden rahapelaaminen on lähtenyt käsistä heti 18-vuotiaana, kun kasinoiden ja vippiyhtiöiden ovet ovat auenneet. He ovat usein kiinnostuneita pelaamisen rajoittamisen välineistä, mutta he eivät tiedä millaisia on tarjolla ja kokonaisuudet ovat hajanaisia. Peliyhtiöt, kotimainen mukaan lukien, voisivat aktiivisemmin pitää niitä esillä tai tarjota niitä aktiivisemmin nuorille asiakkailleen, jotka pelaavat suuria summia. Pelaamisen estäminen netissä on hirveä savotta pelaajalle, jolla on ongelmiaan muutakin ajateltavaa.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

Vuoden 2023 kyselyissä kysyttiin vastaajien näkemyksiä mahdollisuudesta, jossa Veikkauksen yksinoikeusjärjestelmän sijaan rahapelaaminen järjestettäisiin Suomessa lisenssijärjestelmän puitteissa (hallitusohjelma, jossa arpajaislain uudistamisesta linjattiin, julkaistiin kyselyn ollessa meneillään). Vastausten mukaan lisenssijärjestelmään siirtymisen

toimivuuden ratkaisee se, millainen lainsäädäntö järjestelmämuutoksen yhteydessä muodostetaan. Mikäli järjestelmämuutoksen toteuttaminen ei lähde liikkeelle rahapelihaittojen vähentämistavoitteista käsin, pidetään todennäköisenä, että rahapelaamisen ongelmat tulevat syventymään.

Tutkittuun tietoon ja vaikuttaviin toimintamalleihin pohjautuvan laadukkaan sääntelyn ja rajoitusten kokonaisuuden arvioitiin vähentävän tehokkaimmin rahapelihaittoja. Toisaalta lisenssijärjestelmään siirtyminen nähtiin myös mahdollisuutena kehittää rahapelihaittojen ehkäisyä ja tuen ja hoidon järjestämistä Suomessa.

”Lisenssijärjestelmään siirtyminen saattaisi pakottaa miettimään valtakunnallisia keinoja laittaa peliyhtiöt puuttumaan asiakkaidensa ylikulutukseen, tarjota pelaajille mahdollisuus keskittyä pelikieltoihin ja rajoituksiin, suhteuttaa pelaamista ja sen rajoja tulotasoon, suojata läheisten taloutta pelaamisen haitoilta ja turvata hoidon saatavuus.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

”Riippuu ihan siitä, miten lisenssi toteutetaan. Paljon pelaavien kannalta tärkeintä olisi saada se yhteinen panosraja kaikille lisenssitoimijoille.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

Vastaajat kuvasivat, että Suomessa historiallisesti vallinnut yleinen myönteinen suhtautuminen rahapelaamiseen ei ole edesauttanut rahapelihaittojen vähentämistä. Rahapelaamisesta aiheutuvien haittojen vähentämiseen sääntelyllä ja rajoituksilla ei ole vastaajien mukaan panostettu riittävästi tai yhtä tarmokkaasti kuin esimerkiksi tupakan haittojen ehkäisyyn. Erityisesti vuoden 2022 kyselyissä rahapelaamisen normalisointi ja yhteiskunnallinen kyvyttömyys tunnistaa siitä aiheutuvia haittoja sekä rahapelituottojen ohjaaminen erilaisiin yhteiskunnallisiin tarkoituksiin nähtiin paitsi eettisesti ongelmallisena myös ehkäisevää työtä hankaloittavina tekijöinä.

”Rahapelikulttuuri on edelleen myönteistä, vaikka jonkin verran jo haitoitakin puhutaan. Yleinen myönteinen asennoituminen ei auta kriittistä suhtautumista rahapeleihin yhteiskunnallisella tasolla eikä yksittäisten kuluttajien tasolla.” Ehkäisevän työn kysely, 2022

Rahapelihaittojen ehkäisyssä sääntelyn rinnalla vastaajat näkivät keskeisenä myös pyrkimisen kulttuuriseen ja asenteelliseen muutokseen, jossa rahapelaamista ei nähtäisi enää ”normaalina” ongelmattomana toimintona. Vastaajien kokemusten perusteella rahapelihaittojen ehkäisyn painoarvoa joutuu edelleen perustelemaan monissa yhteyksissä, mikä turhauttaa ja tuottaa haasteita rahapelihaittoja kokevien auttamisessa. Lisäksi vastauksissa oli nähtävissä viitteitä uudenaikaisesta, yksilöllisestä rahapelaamisen normalisoinnista etenkin nuorten aikuisten keskuudessa, jossa rahapelaaminen nähdään mahdollisuutena saada helposti rahaa.

Puheeksiottoa parannettava, stigmaa vähennettävä

Suurten palvelujärjestelmämuutosten yhteydessä rahapelihaittojen ehkäisyn sekä tuen ja hoidon kehittäminen koettiin haastavaksi mutta välttämättömäksi työksi. Ehkäisevän työn parissa työskentelevät arvioivat keskeisimmiksi kehityskohteiksi toiminnan käynnistämisen ja vakiinnuttamisen hyvinvointialueilla ja lisäksi erityisesti varhaisen tuen ja lyhytneuvonnan kaltaisen matalan kynnyksen tukimuotojen kehittämisen. Myös puheeksioton ja riskitasolla pelaamisen tunnistamisen vakiinnuttaminen näkyväksi osaksi palvelupolkuja nähtiin kehityskohteina. Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä työ esimerkiksi koulu- ja opiskeluterveydenhuollon kautta sekä talousosaamisen edistämisen teemat opetussuunnitelmissa nostettiin niin ikään esiin monissa vastauksissa.

Vaikka osaaminen ja ymmärrys rahapeliongelma-olikon vastausten mukaan lisääntynyt viime vuosien aikana, osaamisessa nähtiin edelleen aukkoja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa sekä hyvinvointialueiden reunoilla. Useissa vastauksissa kuvailtiin, kuinka rahapeliosaaminen oli liikaa yksittäisten työntekijöiden osaamisen ja kiinnostuksen varassa, eikä puheeksiottoa toteutettu systemaattisesti. Ehkäisevän työn kerrottiin usein jäävän ongelman hoidon jalkoihin. Rahapeliongelman varhainen tunnistaminen ja tuki eri ympäristöissä sekä tähän liittyvä ammatilaisten kouluttaminen olivatkin

vastaajien mielestä tärkeimpiä uusien hyvinvointialueiden kehityshaasteita mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalveluiden sateenvarjon alla.

Vastaajien mukaan rahapelihaittoja kokeneiden henkilöiden kohdalla ongelmien kasaantuminen on osaltaan seurausta hoitoon hakeutumisen ja avun saamisen pitkittymisestä. Kun rahapelaaminen ja rahapeliongelmat aiheuttavat häpeää ja salailua, hoitoon hakeudutaan liian myöhään. Näin haitat ehtivät kasaantua ja syventyä, mikä puolestaan johtaa noidankehään, kun ongelmien syveneminen edelleen lisää koettua häpeää ja tarvetta pitää ongelmia salassa. Vastaajat pohtivat, että rahapelaamiseen liittyvä stigma on edelleen suuri, ja liiallinen pelaaminen aiheuttaa häpeän tunnetta sekä salailua jopa enemmän kuin päihteidenkäyttö, johon liittyy usein erityisen vahvaa stigmaa.

Vastaajat korostivat, että sekä systemaattista puheeksiottoa että rahapelaamiseen liittyvän stigmat vähentämisen parissa tehtävää työtä on määrätietoisesti jatkettava ja kehitettävä lähitulevaisuudessa. Puheeksioton arvioitiin myös jossain määrin yleistyneen palveluissa. Läheiset tulisi tunnistaa tuen ja avun tarvitsijoina entistä paremmin.

”Rahapeliongelma otetaan liian harvoin puheeksi, myös tunnistamiseen tarvitaan ammattilaisille osaamisen lisäämistä. Paikkakunnallani avohoito on laadukasta, mutta jono palveluun on pitkä. Velkaneuvontaan matka on pitkä, tarjoavat myös etänä palvelua.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

Vastauksissa tuotiin esille myös kiinnostava signaali avun hakemiseen liittyvästä muutoksesta: erityisesti nuorempien asiakkaiden kohdalla on koettu, että apua haetaan aikaisempaa matalammalla kynnyksellä. Taustalla näissä tilanteissa on ollut mahdollisesti aiempi myönteinen kokemus avun hakemisesta haastavassa elämäntilanteessa tai käsitys, että avun hakemisesta on tulossa yleisesti entistä hyväksyttävämpää.

Ryhminä, joita tavoitetaan heikosti palveluin, mainittiin korkeasti koulutetut ja hyvin ansaitsevat työssäkäyvät ihmiset, muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia puhuvat henkilöt, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset, alaikäiset sekä peliongelmia kokevien läheiset. Näiden lisäksi havaittiin, että esimerkiksi yksinasuvat ja heikompien kulkuyhteyksien päässä olevat asiakkaat ovat hankalasti tavoitettavissa samalla, kun palvelut itsessään ovat heille vaikeasti saavutettavissa. Yleisesti vastaajat arvioivat, että rahapelihaittojen kohdalla tavoittamisen haasteet koskevat edelleen kaikkia haittoja kokevia ja heidän läheisiään.

Palvelujen yhdenvertaisuus hyvinvointialueilla on puutteellista

Osaamisen keskittyminen tietyille alueille sekä alueiden keskuksiin vaikutti suoraan myös palveluiden saatavuuteen. Riittävästä osaamisesta ja työn resurssoinnista rahapeliongelman saralla kannettiin huolta paitsi alueiden sisällä myös niiden välillä. Erityisesti valtakunnallisilla toimijoilla oli selkeä näkemys siitä, että suomalaiset ovat eriarvoisessa asemassa sekä rahapeliongelman ehkäisyn että hoidon saatavuuden suhteen. Lisäksi vastauksista kävi ilmi, että muiden mielenterveys- tai riippuvuusongelmien hoitoa ei ollut aina integroitu riittäväällä tasolla rahapeliongelmiin hoitoon, ja hoitajaksojen kestot koettiin liian lyhyiksi.

”Monesta paikasta puuttuu palveluohjaus ja tieto. Ei helposti saavutettavia palveluja, joissa olisi rahapeliosaamista. Tarvittaisiin huomattavaa lisäystä resursseihin hyvinvointialueilla. Järjestöjen palvelut voivat täydentää, mutta eivät hoitaa julkisen sektorin tehtävää.” Tuen ja hoidon kysely, 2023

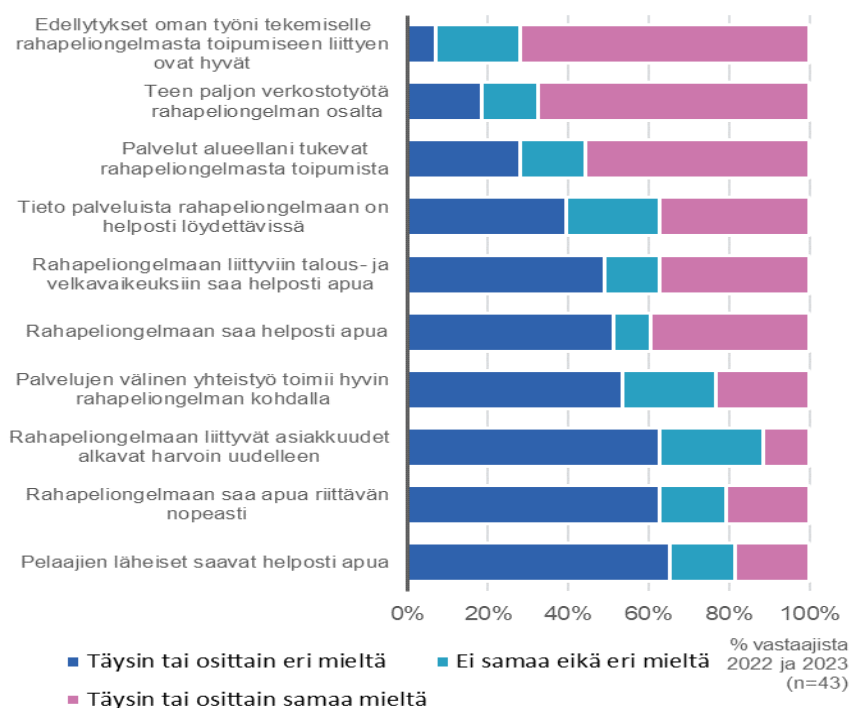
Kyselyjen ajankohdassa hyvinvointialueuudistus oli joko vasta tulossa (2022) tai juuri aloitettanut (2023). Hyvinvointialuesiirtymän osalta erityisesti tehtävien vastuunjaon ja oman alueen palvelukokonaisuuden hahmottamisessa oli ollut alussa vaikeuksia. Tämä oli johtanut tilanteisiin, joissa työntekijöillä kuluu paljon aikaa asioiden selvittämiseen ja omaan selviytymiseen. Vastauksista nousi esille, että on myös tapauksia, joissa asiakkaiden palvelupolut ovat katkenneet siirryttäessä hyvinvointialueille, kun on ollut epäselvää mistä palvelut ovat saatavilla.

Palvelujen saavutettavuuden näkökulmasta erityisesti hyvinvointialueiden verkkosivut kaipaavat monelta osin vielä kehittämistä. Tietoa palveluista on vaikeaa löytää tai sitä ei ole verkkosivuilla ollenkaan olemassa. Sekä ehkäisevän työn, että hoito- ja tukipalvelujen

osalta myös yhteistyö alueen toimijoiden kesken on vielä epäselvää, ja rakenteet vaativat työstämistä. Vastauksista heijastui uusien hyvinvointialueiden käynnistämiseen liittyvä epävarmuus julkisella sektorilla sekä työn projektiluontoisuuteen ja resurssointiin liittyvä huoli erityisesti kolmannen sektorin toimijoiden parissa.

Monipuolinen palveluvalikoima sekä niiden välillä tehtävä yhteistyö koetaan rahapelihaittojen ennaltaehkäisyn ja tuen ja hoidon parissa työtä vahvasti tukeviksi tekijöiksi. Monipuolisen tuen tarjoaminen, ennaltaehkäisevän työn toimintamallit, kokemusasiantuntijoiden työ, varhaisessa vaiheessa puheeksi ottaminen lähiyhteisöissä, ennakoiva talousneuvonta, huomiotta jäävien riskiryhmien tunnistaminen, saatavuuden sääntely sekä hiljaisten signaalien tunnistaminen muodostavat kokonaisuuden, jossa kukin osaluokkeeseen tukee toisen toisensa työn suorittamista. Peliongelmiä kokeneen henkilön lisäksi tärkeänä pidetään myös tämän läheisten tavoittamista sekä heidän palveluntarpeeseensa vastaamista. Tiedon tuottaminen ja jakaminen riskiryhmien, hiljaisten signaalien ja uusien ilmiöiden tunnistamiseksi tukee palveluiden ajan tasalla pitämistä ja kykyä vastata muuttuvan kentän haasteisiin.

Kuviossa 5 on esitetty yhteenlasketut vastaukset vuosilta 2022 ja 2023 tuen ja hoidon kyselyistä väitteisiin, jotka koskevat avun saamista ja palvelujärjestelmää. Valtaosa vastaajista (72 %) arvioi, että edellytykset oman työn tekemiselle rahapeliongelma-asta toipumiseen liittyen ovat hyvät, ja suurin osa tekee paljon verkostotyötä rahapeliongelman osalta. Yli puolessa vastauksissa arvioitiin, että palvelut alueella tukevat rahapeliongelma-asta toipumista. Eniten kehittämistä on läheisten palveluissa, avun saamisessa tarpeeksi nopeasti, asiakkuuksien alkamisessa uudelleen sekä palvelujen välisessä yhteistyössä. Kahden eri vuoden välillä ei ollut tapahtunut vastauksissa suuria muutoksia, mutta heikennystä oli tullut oman työn edellytyksissä (2022: 83 % osittain tai täysin samaa mieltä).

Kuvio 5. Tuen ja hoidon kyselyistä 2022 ja 2023 (n=43) vastaukset palveluita koskeviin väitteisiin

Keskeisiä työtä haastavia tekijöitä rahapelihaittojen ennaltaehkäisyn ja tuen ja hoidon parissa ovat haasteet rahapelihaittoja kokevien tavoittamisessa, tiedon ja resurssien puute sekä ennaltaehkäisevän työn painoarvon ymmärrettäväksi tekemisen hankaluus rahapelaamisen haittojen vähentämisessä. Yleisellä tasolla rahapelihaittojen ehkäisyn, tuen ja hoidon koetaan jäävän helposti vähemmälle huomiolle ja altavastaajaksi muihin päihde- ja

mielenterveysteemoihin nähden. Tämän vuoksi tiedon lisääminen rahapelihaitoista on edelleen tärkeää.

Lopuksi

Vuosina 2022 ja 2023 tehdyissä kyselyissä rahapelihaittoja kohtaavien ammattilaisten päälimmäisiä havaintoja olivat rahapelaamisen nopeasti etenevä digitalisaatio, talous- ja velkaongelmien syveneminen sekä ylipäänsä muiden ongelmien kietoutuminen rahapeliongelmiin. Vastaajat olivat myös huolissaan nuorista aikuisista.

Kyselyihin vastanneiden ammattilaisten kokemusten mukaan valtaosa heidän kohtaamistaan rahapelihaitoista aiheutuu nykyisin verkkorahapeleistä. Vuonna 2022 Veikkauksen pelimyyntistä noin puolet tapahtui digitaalisessa kanavassa, tarkoittaen pelatussa rahassa noin 540 miljoonaa euroa; vuonna 2023 digitaalisen kanavan osuus oli noin 55 prosenttia (Veikkaus, 2022; 2023). Yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolelle pelataan arvion mukaan 520–590 miljoonaa euroa vuodessa (Esiselvityshanke, 2023). THL:n ja yliopistojen tutkimuksissa on arvioitu, että rahapelien yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisia rahapelejä verkossa viimeisen vuoden aikana on pelannut noin 5–7 prosenttia aikuisväestöstä, ja aktiivisesti (viimeisen viikon aikana tai kerran kuussa) noin 1–1,5 prosenttia väestöstä. Näitä pelejä pelaavien osuus väestössä ei ole ollut kasvussa viime vuosina. (THL, 2024a; THL, 2024; Kinnunen ym., 2022).

Tämän kyselyn tulosten mukaan rahapelihaittoja kohtaavien ammattilaisten työssä korostuvat verkkosivuilla tai mobiilisovelluksilla rahapelejä pelaavien kokemat ongelmat. Myös peliongelmissa auttavan puhelin- ja chat-palvelu Peluurin tilastoissa rahapeliautomaatit internetissä olivat vuonna 2022 yhteyttä ottaneilla selvästi yleisin pelimuoto ongelmien taustalla (59 %) (Silvennoinen, 2023). Väestötason tiedot siis tukevat ammattilaisten havaintoja siitä, että varsin pieni osa väestöstä pelaa suuria summia internetin pelisivuilla, ja he muodostavat apua hakevien enemmistön tällä hetkellä. Verkkorahapelien tarjonnassa korostuvat usein nopeatahtiset ja haittojen kannalta korkean riskin rahapelit. Siksi paljon näitä pelejä pelaavilla voi olla vakavia talousvaikeuksia ja pelaamisesta johtuvaa velkaa saattaa kertyä paljon verrattain lyhyessä ajassa.

Rahapelaamisen digitalisoituminen on osa yhteiskuntamme yleistä ja jo pitkään jatkunutta digitalisoitumiskehitystä. Tätä kehitystä osaltaan vauhditti koronapandemian aiheuttama yleinen kulutuksen siirtyminen digitaaliseen kanavaan sekä fyysisiä ympäristöjä koskeneet rajoitukset, kuten pelisalien ja rahapeliautomaattien sulkeminen, lisääntynyt kotonaolo ja sosiaalisten kontaktien vähäisyys, sekä matalan kynnyksen tukipalvelujen sulkeminen sekä mahdolliset katkokset matalan kynnyksen tukipalvelujen toiminnassa. Rahapelaamiseen on myös vaikuttanut osaltaan se, että Suomessa on siirrytty asteittain pelaajia koskevaan pakolliseen tunnistautumiseen rahapelaamisen yhteydessä. Pakollinen tunnistautuminen koskee vuoden 2024 alusta kaikkia Veikkauksen rahapelejä: sekä fyysisiä rahapelejä kuten lottoa ja arpoja että verkossa pelattavia rahapelejä. Tunnistautuminen mahdollistaa pelaajakohtaisten pelaamisen hallinnan ja estämisen välineiden käytön, kuten tappiorajan tai pelikiellon asettamisen.

Kyselyihin vastanneiden ammattilaisten havaintojen mukaan viime vuodet ovat olleet kitalouksille taloudellisesti vaikeita, ja taloudellisen epävarmuuden odotetaan myös jatkuvan lähitulevaisuudessa. Ensin koronapandemia vaikutti monen toimeentuloon ja hyvinvointiin aiheuttaen esimerkiksi lisääntynyttä yksinäisyyttä. Sitten Ukrainan sota vaikutti esimerkiksi inflaatioon ja korkojen nousuun. Ihmisillä on aiempaa enemmän huolta arjessaan, ja myös taloudellisen toimeentulon kanssa on vaikeuksia. Tällaisissa tilanteissa rahapelaaminen voi tuntua helpotukselta henkisesti tai luoda toivoa talouden kohentamisesta rahapelivoitoin. Samanaikaisesti rahapeliongelmien seuraukset voivat olla aiempaa vakavampia. Toisessa tutkimuksessa havaittiin suuren osan kuluttajista kokevan, että meneillään olevat globaalit kriisit ovat vaikuttaneet heidän kuluttamiseensa, ja erityisesti vaikutukset koskivat nuoria aikuisia esimerkiksi juuri yksinäisyyden ja ongelmallisen rahapelaamisen kautta (Nuckols ym., 2024).

Kyselyihin vastanneiden havainnot koskivat laajasti erilaisissa elämäntilanteissa olevia, mutta vastaajien keskuudessa korostui erityisesti huoli nuorista aikuisista. Rahapeliongelmaan kytkeytyy nopeaakin velkaantumista sekä uudenlaisia mainonnan ja pelaamisen muotoja. Nuoret, nuoret aikuiset ja etenkin nuoret miehet ovat yleisesti tunnistettu riskiryhmiksi rahapelaamisen osalta. Esimerkiksi vuonna 2022 suurin osuus riskitasolla pelaavia oli 20–39-vuotiaiden miesten ryhmässä, joista noin 17 prosenttia oli pelannut rahapelejä siten, että oli arvioitavissa jonkinlainen riski rahapeliongelmile (Latvala ym., 2022). Ulkomaisten rahapelisivustojen pelaaminen on Pelaajabarometrin mukaan yleisintä 20–39-vuotiailla miehillä: heistä 7–12 prosenttia on pelannut näitä pelejä ainakin kerran kuussa. Huolestuttavaa on, että 10–19-vuotiaista yli 4 prosenttia oli pelannut vähintään kerran kuussa ulkomaisilla rahapelisivustoilla. (Kinnunen ym., 2022.) Jyväskylän yliopiston tutkimuksessa verkkokäyttäytymisestä 18–25-vuotiaista yli puolet oli pelannut nettikasinoja ainakin satunnaisesti. 18–25-vuotiaista rahapelejä pelanneista (n=711) 37 prosentilla oli (vakava) rahapeliongelma, ja vain 28 prosentilla nuorista aikuisista pelaajista ei ollut lainkaan ongelmaa. (Nuckols ym., 2024.)

Näissä kyselyissä ammattilaiset yhdistivät nuorten aikuisten rahapelaamisen ja siihen liittyvän velkaantumisen myös taloustaitoihin. Suomalaisten talousosaamista mitanneessa tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti digitaalinen talousosaaminen (tietämys, käyttäytyminen ja asenteet) oli selvästi heikointa nuorimmassa ikäryhmässä eli alle 30-vuotiailla (Kalmi ym., 2023). Kun rahapelaaminen siirtyy internetiin ja kietoutuu yhteen erilaisten maksamisen tapojen, digipelaamisen arvontaominaisuuksien sekä esimerkiksi kryptovaluuttojen kanssa, on tärkeää yhdistää rahapelihaittojen ehkäisyä entistä vahvemmin myös talousosaamisen edistämiseen. Toistaiseksi esimerkiksi kryptovaluuttojen tai yllätyslaatikoiden (*loot box*) ostaminen on väestötasolla varsin harvinaista (4–6 % väestöstä) (Kalmi ym., 2023; Kinnunen ym., 2022), mutta on esimerkiksi löydetty, että yksinäisyys ja ongelmallinen rahapelaaminen ovat yhteydessä yllätyslaatikoiden ostamiseen, joka voi lisätä taloudellista taakkaa erityisesti haavoittavassa asemassa olevilla (Sirola ym., 2023).

Kouluterveyskyselyssä 8.- ja 9.-luokkalaisten sekä lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien viikoittaisen rahapelaamisen yleisyys laski vuodesta 2017 vuoteen 2021, mutta nousi taas vuonna 2023. Esimerkiksi ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista pojista noin 11 prosenttia, ja 8.-9-luokkalaisista pojista noin 9 prosenttia pelasi rahapelejä viikoittain vuonna 2023. (Kouluterveyskysely.) Nuoret saattavat oppia jo alaikäisinä millä tavoin rahapelit toimivat esimerkiksi digipelien rahapelaamista muistuttavien ominaisuuksien kautta, ja saada sosiaalisen median vaikuttajilta mielikuvia rahapelaamisesta ja mahdollisia virheellisiä uskomuksia voittamisen todennäköisyyksistä.

Näiden kyselyiden vastaajat odottavat uudistuvalla rahapelijärjestelmältä ratkaisuja, jotka helpottaisivat ongelmia kokeneiden tilanteita. Kyselyihin vastanneet ammattilaiset ovat kuitenkin olleet pettyneitä siihen, miten Suomessa rahapeleistä suoraan saatava tuotot on usein asetettu haittojen ehkäisyn edelle. Myös uudessa järjestelmässä nähdään paljon riskejä, jos kokonaisuutta ei saada haittojen ehkäisyn ja vähentämisen kannalta toimivaksi.

Tulosten perusteella sekä ehkäisevään työhön että tuki- ja hoitopalvelujärjestelmän kehittämiseen tarvitaan edelleen toimenpiteitä kunnissa ja hyvinvointialueilla. Vastaajien mukaan rahapeliongelma jää herkästi muiden päihde-, riippuvuus- ja mielenterveysteemojen jalkoihin. Vastaajien pohdinnoista päätellen rahapeliongelmissa auttavien palvelujen näkyvyyttä on lisättävä, stigmaa vähennettävä ja erityisesti ongelman tunnistamista palvelujärjestelmässä on parannettava.

Ammattilaisten vastauksista on havaittavissa mahdollista rahapeliongelmiin polarisatiota. Rahapelikulutus on aina ollut voimakkaasti kasautunutta siten, että pieni osa pelaajista pelaa suuren osan pelaamiseen kulutetusta rahasta (esim. Salonen ym., 2017). Tulevissa tutkimuksissa onkin selvitettävä, kasautuvatko rahapelihaitat aiempaa enemmän heille, jotka kokevat myös muita taloudellisia, sosiaalisia tai hyvinvointiin liittyviä ongelmia.

Taustaa: Suomen rahapeliympäristön, ehkäisevän työn ja palvelujärjestelmän viimeaikainen kehitys

Suomessa on keväällä 2024 rahapelaamisen yksinoikeusjärjestelmä. Vuodesta 2017 yhdellä yhtiöllä (Veikkaukset Oy) on ollut oikeus järjestää rahapelejä. Siihen saakka kolmella eri yhtiöllä oli oikeus järjestää rahapelejä. Arpajaislakia uudistettiin vuonna 2022, jolloin esimerkiksi laajennettiin pelaajia koskeva pakollinen tunnistautumisen pelaamiskerran alussa kaikkiin Veikkauksen rahapeleihin, mahdollistettiin peli- ja pelaajadatan hyödyntäminen rahapelihaittojen tutkimiseen ja seurantaan, sekä mahdollistettiin maksuliikenne-estot arpajaislain vastaisesti rahapelejä markkinoiville yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisille rahapeliyhtiöille (Arpajaislaki 23.11.2001/1047; SM, 2022).

Viime vuosien aikana rahapelaamiseen on tullut rajoituksia, kun arpajaislain ja pakollisen tunnistautumisen myötä pelaajan on ennen pelaamista asetettava itselleen peliraja, ja pelaamisen voi myös estää itseltään kokonaan. Rajoitukset ovat vähentäneet erityisesti rahapeliautomaattien ongelmallista pelaamista (esim. Silvennoinen, 2022). Lisäksi koronapandemian aikana rahapelaamisessa oli rajoituksia, ja esimerkiksi rahapeliautomaatit olivat joitakin aikoja suljettuina.

Rahapelipoliittinen ohjelma julkaistiin keväällä 2022. Siinä määritetään suuntaviivat rahapelihaittojen ehkäisylle ja vähentämiselle vuoteen 2030. Tavoitteet kohdistuvat yhdenmukaiseen rahapeliin toimeenpanon ohjaukseen, haittoja ehkäisevään rahapelijärjestelmän varmistamiseen, hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen sekä palveluiden kehittämiseen. Ohjelmassa kiinnitetään erityistä huomiota digitalisoitumiseen. (VN, 2022a.) Ohjelma on osa päihde- ja riippuvuusstrategiaa (Kotovirta ym., 2017).

Vuonna 2022 julkaistiin rahapelituotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli, jonka mukaisesti vuoden 2024 alusta Veikkauksen tuotot tuloutetaan yleiskatteellisena valtion tulotilille, josta ne siirtyvät osaksi yleiskatteellista kehysrahoitusta. Tällä tavoin siis katkaistiin yhteys arpajaislaissa säädettyjen yksilöityjen käyttötarkoitusten väliltä. (VN, 2022b.) Tutkimusten mukaan etenkin aiemmin sekä sosiaali- ja terveysjärjestöt että opetus- ja kulttuuriministeriön alaiset rahapelituottojen edunsaajat ovat painottaneet rahapelituottoja haittojen sijaan, joskin sosiaali- ja terveysalan järjestöjen näkökulma siirtyi kohti haittojen ehkäisyä vuodesta 2016 vuoteen 2021 (Selin ja Nyrhinen, 2022).

Keväällä 2023 julkaistiin esiselvitys rahapelijärjestelmän vaihtoehtoista. Siinä todettiin, että koska sääntelemättömän pelaamisen osalta haittojen ehkäisy on vaikeaa, ja koska rahapeliongelmat enenevässä määrin ilmenevät juuri yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolella, on syytä muuttaa sääntelyä kohti osittaista lisenssijärjestelmää. Selvityksessä todettiin, että mikäli näin toimittaisiin, tulisi rahapelihaittojen ehkäisyn säilyä järjestelmän toimintaa ohjaavana periaatteena. (SM, 2023.)

Vuonna 2023 kohtalaisen riskin tai ongelmapelaamisen tasolla pelasi 4,2 prosenttia vastaajista (naiset 1,8 %, miehet 6,6 %). Tämä tarkoittaa väestötasolla noin 151 000 henkilöä. (THL, 2024b.) Vuonna 2022 rahapelejä edellisten 12 kuukauden aikana oli Suomessa pelannut lähes 2,5 miljoonaa ihmisistä: miehistä yli 60 prosenttia ja naisista lähes puolet. Miehistä 13 prosenttia ja naisista kuusi prosenttia oli pelannut rahapelejä 12 viime kuukauden aikana tasolla, jolla on jo hieman kohonnut riski haitoilta. Rahapeliongelma on yleisempi miehillä ja nuorilla aikuisilla: alle 40-vuotiaista miehistä lähes joka kymmenes oli kokenut rahapeliongelmaa jossain vaiheessa elämää. (Latvala ym., 2023.)

Yleisesti internetissä pelaaminen on yleistynyt väestötason tutkimuksissa (esim. Kinnunen ym., 2020; Kinnunen ym., 2022). THL:n arvioiden mukaan kuitenkin Manner-Suomessa rahapeliin yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisia rahapelejä verkossa viimeisen vuoden aikana pelanneiden osuus ei ole kasvussa, ja se oli alkuvuodesta 2024 noin viisi prosenttia aikuisväestöstä, ja viimeisen viikon aikana näitä pelejä oli pelannut noin 1,5 prosenttia väestöstä (THL, 2024a).

Rahapelihaittoja ehkäisevä ja vähentävä työ koostuu sekä rahapelipoliittisista että sosiaali- ja terveyspoliittisista toimista ja siihen liittyy laajasti erilaisia hyvinvointia, terveyttä, osallisuutta ja toimintakykyä lisääviä toimia. Rahapelijärjestelmän toimijoita valtioneuvostotasolla ovat sosiaali- ja terveysministeriö, jolla on päävastuu rahapelihaittojen ehkäisystä ja

vähentämisestä, sisäministeriö, joka vastaa arpajaislainsäädännöstä sekä valtioneuvoston kanslia, jonka vastuulla on valtionyhtiö Veikkaus oy:n omistajaohjaus. Rahapeliin toimeenpanon valtakunnallisesta valvonnasta vastaa Poliisihallitus. (esim. VN, 2022). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteuttaa STM:n toimeksiannosta arpajaislain §52 pykälää, johon kuuluvat rahapelihaittojen seuranta ja tutkimus sekä ehkäisyn ja hoidon kehittäminen (Arpajaislaki, 23.11.2001/1047). Lisäksi keskeisiä toimijoita rahapelihaittojen ehkäisyssä ovat aluehallintovirastot, jotka esimerkiksi tukevat toimialueensa kuntia ja hyvinvointialueita ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä (523/2015). Myös kansalaisjärjestöt ja kansalaisyhteiskunta ovat keskeinen osa rahapelihaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä.

Rahapelihaittojen ehkäisy on osa ehkäisevää päihdetyötä ja sitä linjaa keskeisesti eri valtioneuvostotasoiset strategiat ja linjaukset. Kunnilla on osana kuntien lakisääteisiä ehkäisevän päihdetyön tehtäviä (523/2015, 5 ja 6 §) keskeinen vastuu rahapelihaittojen ehkäisystä. Kunnat perustavat työnsä tietoon väestön rahapelaamisesta ja rahapelihaitoista, sekä tutkittuihin ehkäiseviin toimiin ja hyviin käytäntöihin. Ehkäisevää työtä tulee tehdä koko väestön parissa, sekä universaalein toimin että tunnistetuille riskiryhmille kohdennetuin toimin.

Kuntien ehkäisevässä päihdetyössä rahapelihaittojen ehkäisy vaatii edelleen vahvistamista, mikä heijastui myös vuoden 2023 Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kyselyn tuloksissa. Vastanneista kunnista 17 % ilmoitti tekevänsä erittäin tai melko paljon rahapelihaittojen ehkäisyä. Vastaavat osuudet tupakka- ja nikotiinituotteisiin liittyvissä toimissa olivat 67 % prosenttia, ja alkoholiin liittyvissä toimissa ja 64 % prosenttia. Yleisesti ottaen aktiivista ehkäisevää päihdetyötä tekevien kuntien osuudet ovat pienentyneet vuodesta 2020. (Warpenius ym., 2024; Warpenius & Markkula, 2020).

Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen vastuulla on järjestää tuki ja hoito rahapeliongelmaan osana terveydenhuoltolain 28 §:n mukaista päihde- ja riippuvuushoitoa sekä sosiaalihuoltolain 24 §:n mukaista päihde- ja riippuvuuspsykiatriatyötä. Vuoden 2023 alussa lainsäädäntöön lisättiin rahapelaamiseen viittaava muu riippuvuusikäyttäytyminen, ja näin selkiytettiin ja vahvistettiin hyvinvointialueen vastuuta järjestää nämä palvelut. Vuoden 2023 alussa vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisestä siirtyi kunnilta hyvinvointialueille (STM, 2023). Ennen sote-uudistusta tehdyssä kyselyssä yli 90 prosentissa kunnista kerrottiin olevan saatavilla rahapeliongelman avohoitoa ja -kuntoutusta. Peliriippuvuudet nostettiin kyselyssä esiin yhtenä kokonaisuutena, joissa erityisosaamisen levittämisen arvioitiin helpottuvan ja palveluiden tuottamisen mahdollistuvan aiempaa laajemmalla alueella sote-uudistuksen myötä. (Heiskanen ym., 2023.)

Lähteet

Arpajaislaki 23.11.2001/1047.

Heiskanen, M, Kuussaari, K, Kesänen, M, Partanen, A, Nesterinen, N, Määttä, M, Autti, L, Hemmilä, I. Päihde- ja riippuvuuspalvelut manner-Suomen kunnissa 2022. Tuloksia kuntakyselystä. THL Työpäpaperi 1/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-012-5> [2.3.2024].

Kalmi, P, Vaahtoniemi, S, Rajas, A, Ranta, M, Ruuskanen O-P, Buturak, G. Suomalaisten talousosaaminen tarkastelussa. Kansantaloudellinen aikakauskirja 2023;119(3), 284–305. <https://journal.fi/kak/article/view/135993> [2.4.2024].

Kinnunen, J, Tuomela, M, Mäyrä, F. Pelaajabarometri 2022. Kohti uutta normaalia. 2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2732-3> [20.2.2024].

Kouluterveyskysely. Tulokset 2023. <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset> [20.2.2023].

Kotovirta, E, Markkula J, Pajula, M., Paavola, M, Honkanen, R, Tuominen, I. Päihde- ja riippuvuusstrategia. Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2017:21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9> [2.4.2024].

Latvala, T, Grönroos, T, Salonen, A, Rahapelaaminen. Terve Suomi ilmiöraportti, 2023 https://www.thl.fi/terveysuomi_verkkoraportit/ilmioraportit_2023/rahapelaaminen.html [20.2.2024].

Nuckols, J, Wilska, T-A, Sirola, A. A year after COVID-19 in three countries: The impact of the war in Ukraine and economic crisis on everyday life and wellbeing in Finland, Sweden, and the UK. 2024. YFI julkaisuja 19. Jyväskylän yliopisto.

Salonen AH, Kontto, J, Alho, H, Castrén, S. Suomalaisten rahapelikulutus – keneltä rahapeliyhtiöiden tuotot tulevat? Yhteiskuntapolitiikka 2017;82(5):549–559. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102550286> [2.4.2024].

Selin J, Nyrhinen R. Rahapeli tuottojen edunsaajien rahapeli poliittinen asemoituminen vuosina 2016–2021. Yhteiskuntapolitiikka 2022;87(2):186–197. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022030822387> [2.4.2024].

Selkee, M, Selin, J, Raisamo, S, Lintonen, T. Rahapelaamisen kanavointi: käsitteen käyttö ja sen merkitykset eri Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 2022;87(3):271–284. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022060844684> [2.4.2024].

Silvennoinen, I. Peluuri vuosiraportti 2022. <https://www.peluuri.fi/peluuri/peluurin-vuosiraportit> [20.2.2024].

Sirola, A, Nyrhinen, J, Nuckols, J, Wilska, T-A. Loot box purchasing and indebtedness: The role of psychosocial factors and problem gambling. Addictive Behaviors Reports 2023;18(2023). DOI: 10.1016/j.abrep.2023.100516.

Sisäministeriö. Esiselvitys rahapelijärjestelmän vaihtoehtoista. Sisäministeriön julkaisuja 2023:21. 2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-999-8> [12.1.2024].

Sisäministeriö. Arpajaislain uudistaminen. 2022. <https://intermin.fi/poliisiasiat/rahapelit/ukk-arpajaislaki> [12.1.2024].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Yksinoikeusjärjestelmän ulkopuolisen pelaamisen seuraaminen. 2024a. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/rahapelit-rahapelaaminen/rahapelaaminen-yksinoikeusjarjestelman-ulkopuolelle/yksinoikeusjarjestelman-ulkopuolisen-pelaamisen-seuraaminen> [23.2.2024].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ennakkotieto suomalaisten rahapelaamisesta: Peli-ongelmat ovat lisääntyneet, vaikka entistä harvempi pelaa rahapelejä. 2024b. <https://thl.fi/-/ennakkotieto-suomalaisten-rahapelaamisesta-peli-ongelmat-ovat-lisaantyneet-vaikka-entista-harvempi-pelaa-rahapeleja> [4.3.2024].

Valtioneuvosto. Rahapeli tuotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli. Yhteisymmärrysmuistio 8.2.2022. 2022b. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/104236898/Rahapeli tuotoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uusi+rahoitusmalli_FINAL.pdf/a623bb09-b3a3-4230-308f-500b88f34862/Rahapeli tuotoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uu [12.1.2024].

Valtioneuvosto. Rahapeli poliittinen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:40. 2022a. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-871-0> [12.1.2024].

Veikkaus. Vuosi- ja vastuullisuusraportti 2022. https://cms.veikkaus.fi/sites/default/files/content/assets/vuosikertomus/2022/veikkaus_vuosi_ja_vastuullisuusraportti_2022_lowres.pdf [20.2.2024].

Veikkaus. Vuosi- ja vastuullisuusraportti 2023. https://cms.veikkaus.fi/sites/default/files/content/assets/vuosikertomus/2023/Veikkaus_Vuosi_ja_vastuullisuusraportti_2023.pdf [21.3.2024].

Warpenius, K, Markkula, J. Ehkäisevän päihdetyön sisällöt, toimet ja seuranta kunnissa – vuoden 2020 kuntakyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 25/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-540-7> [2.4.2024].

Warpenius, K, Markkula, J, Declunder, A. Ehkäisevä päihdetyö kunnissa ja hyvinvointialueilla 2023. Rakenteiden, toimien ja sisältöjen laadun arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi. Tulossa.

Tämän julkaisun viite:

Heiskanen, M, Karlsson, N, Nesterinen, N & Latvala-White, H. (2024) Rahapelihaittojen ehkäisy ja vähentäminen muuttuvassa rahapeliympäristössä: tuloksia ammattilaiskyselyistä. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-289-1 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-289-1>